

Արեւիկայ սուրբ Բթոսին՝ վեճակներուն մէջ
զանազան Հայազգի գերդաստաններուն թիւը ,
նոյն Բթոսին միասին Տէր Կիւրազյան արժա-
նատախէն Վարդապետին՝ մեզ սուած ցուցակէն
որինակելով , արժանի տեղեկներ հաստատուել .
յուսարով թէ հայրենասիրաց հետաքրքրու-
թեան արժանի լուր մըն է . յիշեալ Վարդա-
պետը՝ հիմայ Կիւրազյան քաղաքին Բաղնիս-
ղըն է :

	Տաւր
Ախ , և Տարսի լեռնը ունին . . .	600
Բաւանայ և բոլոր նահանգը . . .	1500
Բնոտը , կամ Բնթաքիս . . .	2000
Տարսն և Կամբրան . . .	200
Յարդան , կամ համին , բոլոր նահանգովը . . .	4000
Պարսիս , նոյնպէս . . .	5000
Տիւրիկ , նոյնպէս . . .	2000
Մարտիկա և Բաւանայ նոյնպէս . . .	1200
Հասան մանսուր , և Պէհլաւին . . .	2000
Օւլիմուսն Յ գիւղովը և Բաւանայ . . .	3500
Կերմանիկ , որէ Կարաշ , նահանգովը . . .	1500
Բերիս որ է Հայկ և Բիւիս . . .	400
Մամասիս , կամ Սիսիս . . .	150
Արեւիկ , և Սանճը լի նահանգովը . . .	2000
ընդ ամենն սուրբ	26,050

Աւերդ գրեալ գերդաստանաց դուռնորդ որ-
է քսոնեւեց հազար և 50 , առ մին 6 աւ-
ձինը հաշուելով կընէ 156,300 , և այս գերդաս-
տաններուն խառնութիւնը՝ այն կողմերէն Եկող
ճանապարհորդներէն ալ հարցաքննելով հաւաս-
ար ըլլող տեղադրոյցներ :

Յիշեալ քաղաքներուն և անոնց վեճակնե-
րուն մէջ , Սուրենեան մեր իմաստորներուն
աստեղը միջոցաւ որ ժողովուրդ կային մեր աղ-
էն , որոնցմէ ատեն ատեն երևելի գիտնական-
ներ ալ ելան , բայց 4—5 դարուս մէջ այս տա-
րիճան պակասիւր յիշատի շատ դարմանողու
և ամսուսալու արժանի է . բայց ամենէն մեծ
ցաւը այս է՝ որ քանի որ քիչցան այնքան ալ
զխառթիւներ պահելու . իրենց մէջ , և հիմայ
երևելի քաղաքներուն մէջ անգամ դարասուն-
ներ չստին , և ունցածին ալ օրինաւոր չէ :

Թեպէտև որ ըսեմք թէ Արեւիկայ սուրբ Բթո-
սին Տ . Տ . Սնորդէլ սրբազան Կաթողիկոսը

բաւական իմաստով հոգ կը տանի եղեր զիտու-
թիւնը ծաղկեցնելու , քանիսկ քաղաքներ նա-
բէն զարգացան հիմնաւորելով , և Կոստան-
դնուպոլէն ալ վարժապետ բերել տալով . այս
ամենագոյնի և անպարտաւոր յիշող մեր
Եղբր :

Ճուրնայ տէ տեղաւ ըսուած Վաղդիարէն
սրբազոյցն մէջ հետեւեալ յօդուածը կը կար-
դանք :

Սէկ աւարիի չորի է որ Օսմանեան Կարճարդյն
Կրան Վաղդիարէն Կարճարդի մէջ է արտեւա-
րի վերաբերեալ տեղեկութիւններ ստանալու պաշ-
տօնով : Եւս Հայազգիներն է՝ որ հասարակութիւ-
նը կը գտնէ անոր բնաւորութիւնը , յաջողակա-
նիւնը և իւր Տէրութեան ծառայելու փոյթը : Իւր
հետք բերաւ երկրորդ որդին Պ . Կրան Կարճար-
ճուսեանը և երրորդ որդին Պ . Կրան Կարճար-
Երանը : Կարճար Մարտիկայ շինելու ուսման փոյց է՝
և այն տեղ մեծ յաջողակութեամբ Կարճար Կարճար-
Երանը առ հասարակ բոլոր Կրանեանները և մաս-
նաւորապէս Հայերը , և փոքրիկ տղայն Պ . Կրան
Կարճարը որ տարեկան 13 1/2 տարեկան է , Կարճ-
արիւն ընդուն ըստ կանոնի կը խօսի և կը գրէ ,
փոքրիկը Կարճարեան ինքն զիտուարին մէկուն
յանձնուած ըլլալով՝ Կարճար շրջելու է , և խի-
տեղի գլխաւոր արուեստի չնկերը բնակու է :

— Արեւիկայ նաեւ , թէ Կարճարդյն Կրան
ճարտարապետ Կերպարդ Կարճարեան Կարճար-
Երանը որդի Կարճարդյն Կրան , որ վերջիւ-
եալ Կերպարդ ճարտար հետ մեկ տեղ մեկ-
նեցան Կոստանդնուպոլէն , այս Կրանեանն ալ
հիմայ Կարճար (Կարճար Կրան Կարճար) ըսու-
ած ուսումնարանը ըլլալով , թէ ընդաւելի տա-
նիւն մէջ և թէ ընդաւելի տալիս (Ստեփան-
թիւրեան) զիտուարին մէջ շատ յառաջա-
դէմ ըլլալէն ի վրայ , ճարտարապետութեան ար-
հեստին մէջն ալ արդէն բաւական յառաջա-
յած է :

Յիշեալ Հայոց Կրան ինչեկեղ գիտութեանց
մէջ բնական ընդունակութիւնը , որ ստոր ալ-
գիւրը տեղաւ քաջ կը վկայեն , բայց հիմայ
Կոստանդնուպոլսոյ Կրանեանն Կրանեանն
ըրն ալ փորձով ցոյց կու տան իրենց ընդունա-
կութիւնը և ուսումնական երեսներին :

կը նշանակու էր . բայց այս անունը՝ եղբր Արմաշի-
կան և Երիչ Կարճար և քաղաքին պարտաւ-
թեանց վերաբերողներուն ալ արուեստ :

Կարճար՝ զատ զատ մեկ ինչու ժամանակին ալ
ունի եղբր , ինչպէս որ լայնի կը լայն տարեկան
բուն վրայ դրուած է այս վերնագիրը՝ « Կարճար
Կրան » :

Հոսմանց Կրան Կրանեանն եղբր , ուրիշ ին-
քանութեան անուններն ալ ունեցաւ , որ (Պրեմի-
կըստէր , այսինքն զօրապետական , և այս անունն ալ
տաւել տալիս բուն վրայ կը նշանակուէր :

Կրանեանաց ժողովքներն ալ կար Կրանի մէջ
և Կրանը մեծ պատուով կը մեծարէին , ինչպէս
որ յայտնի կը լայն (Քրոնիկայ քաղաքին մարմարի-
մը վրայ քանդակուած վերձանութեանն) :

Կրանեանութեան ծաղկեալ ժամանակը , Կրան
և երկրորդականութեան մէջ ալ հոգաւոր քաղաք-
ներուն մէկն եղաւ . առաջին Կրանեան հիմնադրող
Հոգեւորական տեսարանին է . և Հոգեւորական յայտ-
նութեան մէջ՝ եթէ Կրանեաններուն մէկն է , որուն
առաջին Կրանեանը Հոգեւորական Կոստանդնու-
պոլսոյն Պրեմիկարդը եղաւ , անոր ալ սուրբ

Վարճարը յաջորդեց :
Իւ հետեւեալ Կարճարեանեան մարտադր-
ըլլալով , պայծառ վեճակի մէջ էր , որ Կրան իմա-
տուն Կրանը իմաստով ինքնադրուէր քաղաք ընա-
րուցուէր՝ վեճ Կարճարեաններ ունենալով տալիս :

Բայց ինչ օրու , կախստանը հիմայ , որ Կրան-
բուն այսքան քան լարեղարդութիւնը միջոցով չի
տեւեց , վասն զի՝ զանազան վեճեր , մանաւանդ
լարեղարդութեան պատերազմը , և սուրբ երկրա-
շարժութիւնները , մեծ փոփոխութիւն պատճառեցին
քաղաքին , վերջապէս՝ զրեթէ 10 անգամ կործանե-
լովը և նոյն շտիով վերանորոգելի , և վերստին
բարգաւաճելի կը կարգադրուէր պատմութեանց մէջ :

Հոսմանց սովորութեան համեմատ , Կրանը զիտու-
ար շինեցին՝ Կոստանդնուս մեկ կողմը ըլլալով , ոյն
հին շինութեանը ամենէն մէկն ալ չի մնաց ,
բայց միայն Հոգեւորական Տարաքին շինած ամրոցին
և պարիսպին տեսարանը , և ուրիշ քանի մը պա-
րիսպներուն ամառ մնալով՝ մեր իմացականութեանը
անժխտելի վկայութիւն մը կու տան , թէ անոնք մե-
ծըն Կրանեանը շինութեան ժամանակէն մնացած
ըլլան :

Կրան տաճիկ շահու մը համար վեճերին
վերջին ստիճանն արհուլեալ հասնելով , մեկ
ըզմէկէ զատուեցան զէնը փնտրելու , իրար
մեղքներու զիտուարութեամբ . և նոյն ժաման-
կը զսուսն նոյն տեղը մէկը գտնուելով և միւսը
ստորձանակով մը : Կարճարեան լուսաւոր իւր
թշնամոյն վրայ արարեց , բայց գնատիւր անոր
չի փնտրելով , զժողովարար իւր բուն 12 տա-
րեկան զաւակին զարկաւ . որ նոյն տեղը մեռաւ
և ստորձանակին միւս երկու զնգաքները երկու
կնիկ վերադարձին , որոնք կախին ձայնը լսե-
լով դուռը ելելէն . բայց մէկը ստանալով
վերադարձեալ : Կարճարեան իւր զէնքը պար-
տելէն հորը փոխաւ անկէ , և կարելի է ալ
տակաւին չիմանայ , թէ իւր բուն զաւակը մեռ-
ցուց :

Ամառուկանութեան յարգին փայտու-
հանգստանք

Կարանիս ընծայած պատուանդներ լուրդ
պիտը չէ իմանալ , որ յարգ քաղաք իւր բոլոր երկա-
կայ նշանակութիւններուն վրայ կը վերաբերուի այս
տեղ , ոյլ փառապանքներուն առ հասարակ փո-
խառնութեան կամ պայմանաւորու գնաւորներուն
մէջ փայտած վարկանքներուն բացատրութիւնը միայն
ունի պարտականի :

Կրան երբեք մարդկային սուր տառնք ընկերակա-
նութեանն որ և իրէ բարձր աստիճանին կընդ-
հանի , փառապանութիւնն ալ տառնք ուրիշ
ըրած յարգին կարելի է բարգաւաճիլ : Կարճար
ու մէկը կը հակառակի , թէ՛ ոչ երբեքն ալ քիչ
բացատրութիւնէ ի դատ կընան յաջողիլ : Այս
տականները՝ կամ ունեց արհեստին վերաբերեալ
զորանաւորութեանց վրայ պարագայ անձինք , ուրիշ
կենցաղագոյս տարւոտաւ օրներէն տեւի կընան զայ
դուրսէն եղած յարգին պնդով հարկաւորութիւնը
Որքան տեւի դորձանութեանց մէջ կը միտ փառ-
աւաճը , այնչափ այս հարկաւորութիւնը կաւեց
իրեն համար , ինչպէս հին աստեղները ամեն լուսն
պարզութեան և փոքրութեան ժամանակը տեսնու-
ալ փոքր շրջանակին մէջ բոլորնապակուելով տան
պէս հարաւոր պէտքեր դրեթէ բոլորովին ուն տե-
կին անխառն դորձանութեանց մէջ : Բայց քան

կը նշանակու էր . բայց այս անունը՝ եղբր Արմաշի-
կան և Երիչ Կարճար և քաղաքին պարտաւ-
թեանց վերաբերողներուն ալ արուեստ :

Վարճարը յաջորդեց :
Իւ հետեւեալ Կարճարեանեան մարտադր-
ըլլալով , պայծառ վեճակի մէջ էր , որ Կրան իմա-
տուն Կրանը իմաստով ինքնադրուէր քաղաք ընա-
րուցուէր՝ վեճ Կարճարեաններ ունենալով տալիս :

Կրան տաճիկ շահու մը համար վեճերին
վերջին ստիճանն արհուլեալ հասնելով , մեկ
ըզմէկէ զատուեցան զէնը փնտրելու , իրար
մեղքներու զիտուարութեամբ . և նոյն ժաման-
կը զսուսն նոյն տեղը մէկը գտնուելով և միւսը
ստորձանակով մը : Կարճարեան լուսաւոր իւր
թշնամոյն վրայ արարեց , բայց գնատիւր անոր
չի փնտրելով , զժողովարար իւր բուն 12 տա-
րեկան զաւակին զարկաւ . որ նոյն տեղը մեռաւ
և ստորձանակին միւս երկու զնգաքները երկու
կնիկ վերադարձին , որոնք կախին ձայնը լսե-
լով դուռը ելելէն . բայց մէկը ստանալով
վերադարձեալ : Կարճարեան իւր զէնքը պար-
տելէն հորը փոխաւ անկէ , և կարելի է ալ
տակաւին չիմանայ , թէ իւր բուն զաւակը մեռ-
ցուց :

որ ժողովիք իրենց շահակները յոժարութեամբ
աշխատեցին և առեւտրին այ նոյն ստորման մարդ-
ութիւն տալով ընդարձակեցին, որոնք առեւտրին
ներսն ձեռն ալ 'ի հարկէ փոխուեցաւ: 'ի հարկէ
կրեմ', որովհետեւ առեւտրին մանկութեան մասն
տակը այնքան չեղին, րանման էր որ փոխանակութեամբ
միտն կը ըլլար, ետքը մեծնալով կանխիկ և պայման
տալով: ուլ կընէին, բայց միշտ մեր առեւտրական
հետ յաղթանակով շատ պարտիկ ըլլալուն համար, ա-
տիկ ալ ժամադրութեան քիչ պէտք ունէին, ուրտն
որոշմանուն անշարժ շատնալով փաճառականներուն
անհրաժեշտ պիտոյնքն, ծաղկեցան: Այլ հարկաւոր-
ութիւնը ուրիշ հարկաւորութիւնը կը պահանջէ,
իհա այս հաստատութեան համեմատ կը ձգտի մար-
դոյն գիծողութիւնը, ինչպէս հարստութիւնը հար-
կաւոր սեպուելով, ունի ձեռք բերելու ամենէն ե-
րեւելի միջոցը առեւտրին ալ' հարկաւ ամենէն պի-
տանի որհետմը կը համարուի: և անկէ ալ կը հե-
տեի թէ այս արհեստին մէջ պէտք եղած թէու-
թիւնները ունենալը մեծ հարկաւորութիւնն է
իսկ թէու թիւններուն ամենէն երեւելիներէն մէկն
է փաճառականներուն փոխլած հաստատութեան
յարգը, որով կը տեսնուի թէ քիչ ստակ ունեցող
փաճառականը աւելի դիւրութեամբ կրնայ գործը
անսնալ, քան թէ ուսակ ունեցող անյարգ անձը:
Օգտը թիւնովը պահուած յարկը ամենէն հա-
տուա զբաժնորէն է փաճառականին, փասն զի շատ
անգամ տեսնուի թէ թէ մեծամեծ գրամադրութիւնը
քիչ ատրիներու մէջ կորսուի են' և տեղերը ու-
րիշներէն ալ յաճախեցով' անարգարար լուծիւր են
գործընդին: անոր հակառակը շատ փաճառական-
ներ ալ ամեն րանիւրին կորսնցուցնը են, և թէ ու-
րիշներուն ալ պարտական մնացիւր են, կամաց կա-
մաց լմանը հաստատանելու յոժարութեամբ յարգելու-
նին չկորսնցուցիւր են ու ետքը առաջինէն աւելի
մեծցիւր են: Եւսոյ տէս յարկոյ փաճառականները
հարկը անդամ' ինչքերնին կորսնցուցնին, նորէն շու-
հելու գիւրտութիւն ունին և երբեք մարդու' ալ մնա-
լն 'ի տար, ընդ հակառակն' իր պատուոյն գինը չը-
գիտողը 'որքան հարուստ ըլլայ' նոյն օրը դրամա-
գրութիւն կամ շատ պակասեցու և կամ կորսուեցաւ,
ինքն ալ կը կորսուի և ուրիշներն ալ կամ կը կոր-
սնցուեն և կամ կը փնտռեն:
Եւսոյ 'իլլատ' ընդհանրապէս' այսինքն աղբայրն պի-
տարութեան փոյ առնելով, մասնաւոր հարստութիւն-
ներն աւելի նախապա համարել պէտք է ոգոյցին
յարգը, առ հասարակ պատուաւոր փեճակի մէջ հաս-

տատելը, որովհետեւ մէկ քանի հարուստներով աղբ-
երեկն չկրնար ըլլալ, այլ փաճառականաց հասարա-
կութեանը հաստատ յարգով և պատու կը բարդա-
կան համարուի: Թէ որ պար հարուստ ալ չըլլայ
ունկէ երկու մաս հեռի կը համարուի, այսինքն շատ
գիւրտութեամբ կրնայ յաւաքանալ: Բայց աւագ և
կարծեմ' այն ողջին, որ բարի համարին արժողու-
թիւնը չձանձուողով յարգը կորսնցուցնը է: (Քրիստ-
կի համար, թէ որ պար կողմերու հրեաներուն ինչու-
առիւթուն փեճակը բնեմը, կը տեսնուի թէ փաճառա-
կանութեան մէջ պայքան լիա մնալուն պատճառ
անյարգ ըլլալուն համար է, որովհետեւ այս ողջը
առեւտրի մէջ շատ յաջողակութիւն ունենալով շա-
երեկն ըլլալ պէտք էր այս արհեստին մէջ, ինչպէս ի-
րենց Աշխարհայի աղբայրներէն շատ տեղեր կը ի-
նէ, 'ընկանիւրուն օրինակը բերելով' ամենէն միտք
աննայ աղբայրն յարգը 'փար գործել չէ, այլ մեր աղ-
բին մեծ մասին զիւրեմայ փաճառական մը տալու հո-
մար, մեր մարդ երեւ աղբերուն մէջը առաջ բերի:
Եւսոյ ճշմարտութիւնները բաւական կրնան ըլլալ
հաստատելու' թէ փաճառականաց ամենէն սրբազան
բանը' յարկերուն հաստատ պահուիլն է, ուստի ա-
տու փոյ հակամիտնէն ետքը տեսնուի թէ փաճառ-
ականը է ընդ այս մասին մէջ երեւելի ըլլալու համար
և ինչէն պէտք է դաշանալ յարգը չկորսնցուցնելու:
Եւսոյն առաջ փաճառականը իր պատիւը անսնկ
ընթացքներէն և գործընդին գործը պահելը պէտք է
որովհետեւ քիչ անդամ' կը պատահի որ անորտե-
մարդ մը յարգ ունենայ:
Անուանող' պատուաւոր փաճառականին պատուոյն
անթու թիւնը անդամ' իր պատուութեամբ անցնել կո-
ղին որ գիւրտն ըլլայ յարգը կորսնցուց, այսպէս աւելի
անդադը ընթացքով մարդերուն յարգը' չարաչոյցը
ներսն ձեռքը պրքան խաղալիկ կը լայ, որովհետեւ ա-
մեն մարդ' միշտ ինչամի ունի, բայց ամեն մարդ միշտ
բարեկամ' չ'ունի, թէ ինչամի միշտ միշտ մը կը փնտ-
րը չեղածին տունը քանդելու, բայց բարեկամը նոյն
իւր սիրտին այնպէս չ'ունի: Եւսոյն ստակ ընկե-
րութեան և կենցաղագետ շահակներին մէջ ու-
տեղութիւն և ինչամիութիւն կը լայ, բայց փաճառա-
կաններուն մէջ եղածը անշուշտ ամենէն աւելի է,
ուստի դադը ընթացքը' մեծ աղատանարան մընէ փա-
ճառականին տալ և հարկաւ որութիւն մընալ է:
Եւսոյն ընթացքէն դաշանալէն պակաս հար-
կաւորութիւն մը չէ փաճառականին' շարքութեան
դաշանալը' և ամեն բանի մէջ ինչուութիւնը ձեռք
չձգելը: Եւսոյն բանի մէջ կը 'սեմ' որովհետեւ խընա-

յութիւն' ու միայն առեւտրին, այլ տեսնուն և ուրիշ
ծախքերուն մէջ ալ' գործածել պէտք է: Այսպէս
կանին ամենէն ստոյգ շահը ինչուութիւնն է և ամենէն
անընդմիջական փնտը շահը ինչուութիւնն է: Այսպէս շա-
հելու կողմանէ խնայողը և շահողը կարելի է լինէ մ-
կընդէն գերազանցութիւն չունենան' սակայն առնց
մէջ այն տարբերութիւնը կայ որ ինչուութիւնը բնոր
հաշիւը տարաբնուի բան մը շահան ալ չըլլայ' դոնէ
խնայած ոտակը շահած է, բայց շահողը մեծ ծախք-
ինէն ետքը շահին աւելցուցած ալ ըլլայ' փնտռած
կը համարուի, ինչուութեամբ քովը մնալու աւելի ըս-
տակը փաճանելու համար: Եւսոյն որքան շատ փո-
տրիկ այնքան ծախքը կաւելցի: Բայց շահը պակասե-
լուն, ծախքը չկրնար պակասել: ուստի ողջանալու
փոխանը ամեն 'փամ' պատրաստ է անոր համար:
Եւսոյն կարծիքը հիմնական կը թուի աղբայր, փաճա-
ռականներուն մէջ հաստատուելով, շահող փաճառա-
կանները ըստ միջի մասին ունեցողը կը համարուին, ու-
րիշն ինչ աստիճան զգուշութիւն պէտք է ունենալը
այս տեսնուն աղատ ըլլալու: և ինչ հարկաւոր ինչու-
յութիւնը ինչ ինչամիով ընդգրկել պէտք է:
Կատարման մէջ հաստատ միտք' պատուաւոր
փաճառականին երեւելի թիւնը թիւնն է: Այլ որ խոտ-
մանը, չիկատարել, փաճառականութեան պատիւն
որժանաւոր չէ: որովհետեւ' է որ ստորութեամբ' և
է որ կանոնով հաստատուած է' թէ փաճառականին
խոտամեծըր ստակի պէս անցնի: Ինչպէս Աշխարհայի
մէջ ստորագրութեամբ պատուաւորաւ գումարը
ստակի տեղ կանցնի, փասն զի օրին կը հաստատուի
և օրէնքն ալ անանկ կը պահանջէ:
Ինչպէս ուրիշ քիչ աւելի անանկ օրէնք կան,
բայց ամեն տեղին իւր ստորութեանը համեմատ
խոտամեծըր կատարել փաճառականին մեծ պատիւ
է: Եւսոյն ասոր համար հաստատ խոտամեծըր փա-
ճառականը աւելի պաշտպանութիւն և իրաւունք ո-
նի հաստատութեանէն յարգ շահելու:
Եւսոյն փորձը փորձառութեան մէջ 'սնկութեան
շահիւր ամենէն երեւելի պէտք չէ: Եւսոյն որ
թէ որ նիւթանաւոր մէկ կը շահի, բարդախառա-
քար երկու կը կորսնցնէ, հասարակաց կարծիքը փոյ-
նէ պակասելով: Թէպէտ դահեկանը կը շահի, միայն
կողմէն երկու դահեկանի արժողութեամբ յարգը կը
կորսնցնէ, և մէյն անյարգ մալով անիէ ետքը
ունեցութիւնը չկրնար գործածել, փասն զի ամեն
մարդ կը գործունայ անորմէ: Եւսոյն գործուն են
գութիւնը կարելի է թէ ամենէն առաջ ինչուութիւն',
ուստի նենգութիւնով' կը պահ շահը անհաստատ է

Վաղաքիս բոլոր շրջապատ պարիսպն' միմայն
քանիք հաւթեան շէնքեր մնացած են հիմայ:
Ինքզին միւս կողմը, ուր տեղ չառններէն (քոտա-
միսիս) կըրուի, շաղաքացոյց կընէ զմանատունն է-
ին: ուրիշ Պոլսնիկուր շատ ստապանողները զը-
տաւ Լոյկիտուն (ըշքըր) գիւղին քովը, որ
Սիւն գիւղին քիւնը հետու Սոքիսոյ երկուսու
ձանապարհին միտն է:
Եւսոյն տեսնուն անձանց 'այսինքն' եղաւ Իզմիր,
ինչպէս Հոմերոս Հոմայ րոմատանը թիւն և
թիւն Հոմը (որուն հոմար կոմը քաղաք կը փեճա-
րանէ), այս տեղ ծաղկեցաւ և Պոլսն բաճառ-
տեղը 177 տարի Վրիստոսին թաւառնէն առաջ:
Եւսոյն թիւն պղատուն փիլիսոփայն' որ շատ
յաւաքալով' դանաւեցաւ շարիտրական (Սոթե-
մոթիսիան) գիտութեան մէջ, և տեսնուն եւս
Երիստոս, Եւսոյն, Իրիստոս, Եւսոյն, Սոթե-
մոթեմ, Եւսոյն, Եւսոյն, Եւսոյն, Եւսոյն, Եւսոյն,
Փարթապետը, և ուրիշ շատերն ալ:
Եւսոյն քաղաքը կը նստեն նաեւ Երիստոս գորուն
մէջ, Եւսոյն ծաղաւոր, որ Սոթեմ տար-
իւն Եւսոյն յորդորանքով փրատին նորոգեց քա-

ղաքը, որ շարմէ մը աւառած էր: և այս բարե-
գործութեանը համար' Լոյկիտը 'ի պատիւ յիշեալ
ճարտասանին պիւնէ տրման մը կանգնեցին:
Լիւրեղեցականաց մէջ' համարաւոր պայտապան
մերդիլիւնալ Պոլիկարպոսը և Սոթեմը:
Այլ ինչպէս Լոյկիտը կորսնցուց իր առաջին փառը,
չարաբեցաւ բարեգործ մարդկանց 'այսինքն' ըլ-
լալէն: և իր հին գրանդի չինաւորներուն' ամե-
նէն մէկ մարդ չի մնացնէ, բայց 'ի քանիքն աւերա-
նեկն:
Եւսոյն հիմնական հասարակ շէնքերն են, 'այս
երկու Լիւրեղեցին, և հիւանդանոցը, երկու փորձա-
րուն մէկը արցը և միւսը ողջկանց համար, և քա-
նիմը ընկերութեան սննդանոցը:
Եւսոյն զինք Լիւրեղեցի, հիւանդանոց մը, մէկ
ուստմարան և հինգ հասարակ դպրատուն աղոյ
համար, և երեք ալ ողջկանց:
Եւսոյն աղոյ Լիւրեղեցի մէկ փորձարան որ փը-
րոփանդալի դպրոց կուտի, և ողջկանց դպրա-
տուն մը:
Եւսոյն 'ի զաւ կան շատ Սոթեմներ, Հոթեց
սննդականներ, խաներ և իշխաններ, և Լիւրեղեց-

ընդ զանապաւն աղբայր' զաւ զաւ հիւանդանոցներ
կան, նաեւ ժողովարան (քաղիս) և մէկ ինտորո:
Վաղաքիս կիման բարեխառն է, որ ըստ երկու-
սութեան 34' և ըստ լոյկութեան 38 աստիճանի մէջ
կիմայ: Կոտանդնոյ պոլսն 80 փարսոսի, և Լիւրե-
սոթէն' ուղղոյցայն զիւ 320 սոթեմ կամ 40 մը-
ղսն հեռի է:
Թարգմանեց Սոթեմ Լիւրեղեց
Կոտանդնոյ պոլսն:
Հիւանդանոցը ուսին է, որ Սոթեմական տարաբ-
ղին սոյն տեսնուի դաղմանակ:
Եւսոյն հիւանդանոցն է, որ Լիւրեղեցական ձեռք
զինէ զանուն:

բայց անո՞վ կորսուելու յարգը հաստատ է :

Ինչոր այս տեղեկութիւնները և խորհուրդները մէջ բերելով, ինչպէս ուրիշ քանի մը պզտիկ հարկաւորութիւններ ալ կը ծնան նշանակելու, բայց ինչեկեց սյուրանն ալ առևտուրին մէջ յարգին ամենահարկաւոր ըլլալը կրնայ յայտնել :

ԻՎԻՍՏՈՍ

Նշեքանդրիա 4 հոկտեմբեր . Եւրոպայի իւրեք միջին վրայ կը պարտաւորին, բայց այս դուրծքին համար տակաւին հասարակութեան մէջ ստոյգ բան մը չիմացուցաւ . կառավարութիւնը կուզէ նսեւ այս վերջին օրերս հրապարակուած ձայները խափանելու, այսու ամենայնիւ յորբեկուն խումբի մը պատրաստութիւնը հաւանական կերեայ :

Եւս մայրաքաղաքին մէջ խորհուրդ մը եղաւ Բարձրադասիւ Իպրահիմ փաշային նախագահութեամբ : Եւստ փաշայներ երգում ըլին փութով և խնամքով կառավարութեան օգտին հայելու, և առանց անաւանութեան անոր խնայելու իրենց հարստաներուն անհոգութիւնը և հարստահարութիւնը : Եւս ժողովքին ներկայ էին Իպրահիմ փաշայն, իւր հօրէն յանձնուած նախադատութեամբ, պատերազմի պաշտանատար Եւսէտ փաշայն, Եւսպաղ փաշայն, Բարձրադասիւ Փոխարքային առաջին քորտուլար Սափ փաշայն, ներքին խորհրդոց նախագահ Եւրիֆ փաշայն և սղգային պահապան զօրաց յօրապետը Երասի և Եւրպայու փաշաները :

Եւսեալ շաբաթ Սոստանիւնուպօլիս մեկնեցաւ Նիկ շոգինաւը, Սեմափա Եւրպային ընծայուելու պատրաստուած փորձիկ շոգինաւը քաշելով տանելու համար : Եւս փորձիկ շոգեւաւը բոլոր տեսողներուն՝ զայմացում՝ սրտաւանդ . Բարձրադոյն պաշտօնատարի մը յանձնուեցաւ այս ընծայն՝ որ Սեմափա Եւրպային մատուցանէ : Ինչհետեւ ալ փաշայն Նիկ շոգինաւով Սոստանիւնուպօլիս գնացող 120 հոգիի ձրի երթալու հրաման տուաւ :

Եւսեալ ամսուն 28 ին, Արմատէօր ըսուած շոգեւաւով հասաւ այս տեղ Պ. Լալալէթ Վաղդիացոյ հիւպատոսը, որ ասկէց մօտերս Վահիթէ երթալու է :

Եւստրիոյ կայսրը՝ Բարձրապատիւ Իպրահիմ փաշային առաջին կարգի գեղեցիկ ձի մը ընծայ զրկեց . շատ զարմացան այս անասունին ձիին և մանաւանդ հասակին բարձրութեան և երկայնութեանը վրայ :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼԱԻՔԻՔ

ԵՆԳՂԻԷ

Ինչպե՞ս մեր 20 ին Սիստօր Վէսթի պալատը առանձին խորհուրդ մը ըլլալով, թաղապետին անուանով հրաման եղաւ, որ հիմակուան Բարաւէնթը որ մինչև հիւպատոսի հոկտեմբեր 7 օր մնալու էր, յապաղի մինչև շրեքշաբթի երկու նոյեմբեր :

Եւսգիւրէն օրագիրներուն մէջ սեպտեմբեր 21 ին կը կարգացուի :

Իրլանտայի մէջ Վոլք քաղաքը՝ մօտերս քիչ մնաց որ կատարեալ խաղաղութեան մէջ ինչպե՞ս թանկեղէններով կործանուէր էր : Պիւրգլէմ նաւապետը որ

ինքն ըսուած նաւուն հրամանատարն էր, չուամբ հրամայեց որ նաւուն յարկը պարտաւորեն պատեալ խաղաղութեան կարևորքը, հրամանը կատարեցին, թիւթաւները կը զարնէին . թիւթաւները կրկնակի շոյցին, և նաւատիրները լուծեամբ կը պաշտէին թէ ինչ ըլլալու է : Վանիմը վայրկեանէն ետքը Պիւրգլէմ նաւապետը հրամայեց քաղաքին վրայ թիւթաւները արձակել : Եւս միջոցիս պաշտօնատարները միտքան խորհուրդ ըլին և որոշելով թէ նաւապետը ամենին աստիկ հրաման չէր տուած, թիւթաւներ արձակելէն յետոյ իտք ըլին զանի սէնեակը ինչեկեցելու : Նաւապետը վար ինչ և զանի պահելով գնացին այս ամենը ծոխալտին ծանուցանելու : Իմացուեցաւ թէ Պիւրգլէմ նաւապետը խնդիրներ էր . ասոր վրայ զրկեցին զանի պաշտօնէն :

ԻԵՂՂԻԷ

Հասարակութիւնը՝ երգանակցական ապստամբութեանը վրայ, բան մը չիտօր : Երկիրը առ հասարակ կատարեալ խաղաղութեան մէջ է :

Վաղդիայի հարստային կողմերը մեծ պատիժներ կը կրեն, ջուրներուն յորգութիւնները բարձր Բերքինեանի, Օտի և Էրօլի նահանգները տարելու վրայ են :

Ինչպե՞ս մեր 12 ին Բերքինեանի շոգեկայ տեղերը փութով մը պատահելով սոսկալի մնասներ պատժուեց :

Եւս Գիւրգլէմ Վաղդիայի թագաւորը 1773 սեպտեմբեր, 24 ին ծնած ըլլալով անցեալ օր երթանաւ և մեկերորդ տարին մտաւ : Եւս Ինչեկեցի գերդաստանը որ արքէն ունեցան բազմութիւն է, ամեն օր աւելնալու վրայ է :

Պիւրգլէմ թագաւորը և թագուհին սեպտեմբեր 23 ին փարիզ եկան :

ՔԱՆԱՔԱՆ ԼԱԻՔԻՔ

Եւսգիւրէն Սալայ մը օրագիրը կըսէ թէ Նիպրալ-թարի պարսպապահ զօրքերը հիմայ 5 դունդէ կը բաղկանան, ամեն մէկը 6 հարիւր հոգիէ . և ծովաւոր և փայտատար (պալմաճը) զօրքերէ, ամեն մէկը հարիւր հոգիէ : Եւս բանը բերքին ծառայութեան համար շատ հարկաւոր է . պատենները եւ ռանգօմը և անման արագութեամբ շինուելու վրայ են, շատ թեթեւութեան ղեկու նոր տեղեր շինեցին, 1,000 հոգի՝ մեծ մասը ցուխանալ արքայութեանը, այս աշխատութեանց կը պարտաւոր, չորս տարիին մէջ բոլորն ալ կատարելու է . և այն տանը բերքը որ հիմայ 700 թեթեւութեան 1,000 հատ ունենալու է, Եւս բերքը որ հիմայ անյաղթելի է այն տանը անմարտելի ըլլալու է :

Պարսից Բաւտուլին և կառավարութեան վրայ բանիմը տեղեկութիւններ :

Բաւտուլը և արուեստները Տերութեանց երջանկութիւն են : Պարսկաստանը ասոր երկուքէն ալ զուրկ է : Սէկ Տերութեանը առանց առևտուրի կրնայ հաստատ մնալ . բայց այս բանին համար խօսեմ կառավարութիւն և հասարակութեան ստակին խնայողը պէտք է . որ բարեկարգութեամբ անոնց ծախքերը չափաւորէ : Պէտք է նաև որ այն երկիրը ուր տեղէն քիչ կամ ամենին օտար երկրի ապրանք չըլլոր, օտար երկրներէն ալ շատ քիչ ապրանք առնէ, ուրեմն Պարսկաստանը չափաւորութեամբ իւր ներքին շարժողութեան մէջ կրնար սուրիլ, բայց իւր կառավարութիւնը չի թողոր . ուստի այս իւր գաւորութիւնը չէ թէ միայն հիմայ այն վիճակին մէջ մնացած է, նաև այս քաղաքը կարելի է գէղ ի կատարեալ կործանուիլ քալի :

Սեմաքէն, բասպալէն, Վիլմանի ցփսիւն, Էիսէին գուլի հանիւն և քանի մը կորպանները ի զատ, որոնք մէկ քանի արտօնութիւն ունեցող նահանգներու մէջ կը գործուին, մնացած ուրիշ երկրներէ ելած ապրանքները բանմը ըսել չեն, բայց օտար երկրներէն ներս մտած ապրանքները շատ են, որ այս մեկայէն շատ ասեմ ըլլալով բնականաբար նոյն երկրէն շատ ստակ գուրս կըլլայ և միջոցներս չեն մտնար :

Վիլմանի կիմացուի թէ աստիկ բանիմը երկր երկար ժամանակ կը տեւէ, որչափ քանակաւ երկրիմը համար, ասոր համար է որ Պարսկաստանը շատ ժամանակ է ի վեր անոնց խնայի հետևանքները կը կրէ :

Եւսկէց ի զատ շատ հարուստներ սովորութիւն ունին իրենց ստակը օտար գրամանոցներու շահոյ տալու, կամ իրենց բնակարանին երկրին տակ թաղելու՝ գլխաւորնուն յափշտակութեանց ապրանքներու համար . ինչեկեց այս ստակները կորստան և արուեստի շարժողութեանց համար :

Վորձանման պատճառները միայն մեր նշանակածները չեն, այլ ասոնցմէ ի զատ շատ երեւելիներ են :

Եւսկէ կամ մանաւանդ իւր ատեանը զանազան իշխաններու, էմիրներու, Խաններու յանձնած նահանգներուն կառավարութիւնը տարեկան հաստատութիւն ունի, այս կառավարիները քիչ ժամանակ կառավարելու ետքը, կը զրկէ անոնց կառավարութիւնը ուրիշն յանձնելու : Եւս ժամանակաւ ստոյգ հոգիմը կուրէ . և Եւսկէ քաղաքաւորները միշտ շատ պակասութիւններ կը գտնան այս հաշիւներուն մէջ՝ որ զրկուողը կամայ ակամայ պարտաւոր հատուցանելու : Իսկայն նոյն երկրի մարդը թէ և հարստահարեալ է, բայց տօրիմը կը գտնայ անմիջապէս ուրիշ նահանգ մը վնոյ առնելու ուր տեղ կը ջանայ շահելով իւր քաղաք լեցնելու :

Իւր գացած երկիրը աստիկ կը կառավարէ :

Հագիլ թէ իւր պաշտօնը կատարելու տեղը և հասնի, ամեն մեկ վիճակներուն մէջ մէկ երկրորդ կառավարի կը կարգէ, որոնք կը պարտաւորին իրենց գումար մը հատուցանելու . այս ալ իւր նահանգին գեղերը վարձու կուտայ ուրիշներու՝ որոնք ալ երկրորդ կառավարիին կը պարտաւորին պէտք ընդած գումարը հողաւոր : Իսկալ խեղճ երկրագործը նեղութեամբ իւր վերջին ստակը կուտայ, ինչ որ պատճառ ընէ որ իւր աշխատութեան բերքը բաւական չեն իւր կենցաղով պարտութեան, թէ որ իսկայն ստակը հատուցանելու համար ստակը չի գործար, ծեծը ահագին յանդիմանութիւն մըն է, որուն առանց պիտայրութեան կը գործադրեն : Սիւրպէս հարուստ մը, ապրանքն մը կամ բարեկամ մը պիտ գծադրին համար կը հատուցանէ, թէ որ ինչ իրեն բոլորովին չի կրնար հատուցանել, Վիլմանի կառավարիը վիճակներուն զլխաւորներէն պահանջատակը գրեթէ բոլոր պարտքէն քուտապատիկ աւել կըլլայ . վան զի պէտք է որ այս գործառնութեան տանէ իւր տուած ստակը, անի որ գանձին հատուցանել կը պարտաւորին պաշտօնէն զրկուելու ետքը իւր տարեկան հարկը և շահը՝ իւր թէ ուղղութեամբ այս ամենէն քաղելու է :

Ի ՔԱՆԱՔԱՆ ԼԱԻՔԻՔ

Ի ՔԱՆԱՔԱՆ ԼԱԻՔԱՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ